

Aan de gemeenteraad

Behandeld door	I. Koenders	Datum	30 november 2020
Doorkiesnummer	030 - 28 69029	Kenmerk	8222582
E-mail	i.koenders@utrecht.nl	Onderwerp	Voortgang en kosten Tweede Kamerverkiezingen
Bijlage(n)	-	Beleidsveld	Burgerzaken

Geachte leden van de raad,

In de commissie Mens en Samenleving van [18 november jl.](#) over de programmabegroting 2021 heb ik u toegezegd een overzicht te geven van de extra kosten door de coronamaatregelen bij a.s. Tweede Kamerverkiezing. In deze brief vindt u een overzicht van de stand van zaken betreffende de organisatie van deze bijzondere verkiezing en de financiële vertaling daarvan. Dit in aanvulling op de reeds op 12 november aan u verzonden informatie.

Zoals bekend gaan alle voorbereidingen voor de Tweede Kamerverkiezing van 2021 (verder TK21) ervan uit dat we nog te maken hebben met de coronapandemie en dus alles georganiseerd moet worden met inachtneming van de RIVM-richtlijnen. De Tweede Kamer heeft nog niet op alle aspecten een definitief besluit genomen, die van belang zijn voor de organisatie van deze verkiezingen. De voorbereidingen zijn daarmee deels nog gestoeld op verwachtingen, maar kunnen niet langer wachten.

Vanuit het uitgangspunt van een verwachte opkomst van 90% (vorige TK-verkiezing 84%) worden de aankomende verkiezingen als volgt vormgegeven:

- De gewone stembusgang met 1,5 meter eisen;
- “Early voting”; 20 stembureaus (met 1,5 meter inrichting) op 15 en 16 maart open;
- Briefstemmen voor een nog nader te bepalen deel van de kiezers. Op dit moment is de situatie dat alleen kiesgerechtigden van 70 jaar en ouder in aanmerking komen voor briefstemmen. Vanuit de Tweede Kamer en de kiesraad komen verzoeken om dit te verbreden naar ‘mensen uit de risicogroepen’. Vooralsnog wordt uitgegaan van briefstemmen voor 70+ kiezers.

Feitelijk zijn er twee nieuwe verkiezingsprocessen te organiseren, náást het reguliere proces, met coronamaatregelen. Dat is een forse operatie; het team verkiezingen is uitgebreid om al deze nieuwe onderdelen goed en op tijd voor elkaar te krijgen.

Onderstaand overzicht bevat de belangrijkste clusters van werkzaamheden om u een beeld te geven hoe de organisatie van de Tweede Kamerverkiezing vorm krijgt, wat de stand van de organisatorische voorbereiding is en een financiële doorvertaling.

1. Stemlocaties

- Stemlokalen 17 maart

(De geplande verkiezingsdag, regulier verkiezingsproces, RIVM-richtlijnen toegepast)

De minister van BZK heeft de Tweede Kamer toegezegd om het aantal stemlokalen minimaal op peil te houden. Vertaald naar Utrecht: tijdens de Tweede Kamerverkiezing van 2017 telde Utrecht 152 stemlokalen en 180 stembureaus. Alle locaties die normaal gesproken ingezet worden, zijn beoordeeld op de geschiktheid om er een stembureau in te richten op 1,5 meter én op toegankelijkheid. Een aanzienlijk deel van deze locaties bleek niet geschikt, vandaar de zoektocht naar nieuwe, passende locaties. De verwachting is dat de 152 locaties en 180 stembureaus voor het eind van het jaar gecontracteerd zijn.

- Locaties voor early voting

Er zullen 20 (gemeentelijke) locaties ingezet worden voor early voting. Deze locaties zullen volgens de huidige inzichten ook vóór het eind van het jaar gecontracteerd zijn.

- Afgiftelocaties

Voor het proces 'Briefstemmen' zullen afgiftepunten en briefstembureaus ingericht moeten worden. Het is nog onduidelijk hoeveel van dergelijke locaties gewenst of verplicht zullen zijn. Dit wordt door het ministerie van Binnenlandse Zaken aangegeven. Deze locaties zijn daarmee nog niet in beeld en dus ook nog niet gecontracteerd. Het aantal is mede afhankelijk van het al dan niet hanteren van een leeftijdsgrens voor briefstemmers.

- Niet verdunnen

Eerder is de wens uitgesproken om te verdunnen. Dat betekent extra stemlocaties in de stad/buurt zodat per stembureau minder kiesgerechtigden hoeven te worden opgeroepen. Nu briefstemmen voor een deel van de kiezers én early voting zullen worden ingezet, wordt op een andere manier voorzien in het verkleinen van het aantal stemmers per locatie en wordt hier géén extra inzet op gedaan.

- Bijzondere stemlocaties met beperkte toegang (28 stuks)

De Tijdelijke wet verkiezingen bepaalt dat burgemeester en wethouders 'bijzondere stembureaus met beperkte toegang' kunnen aanwijzen. Dit zijn stembureaus waar alleen kiesgerechtigden hun stem mogen uitbrengen die wonen/ verblijven op deze locaties. In Utrecht gaat het om 28 verpleeg- en verzorgingstehuizen. Op dit moment worden deze verpleeg- en verzorgingstehuizen die het van belang vinden om de eigen bewoners de stemfaciliteit in huis te bieden, geïnventariseerd.

- Drive-in-stembureau/ stemstraat

Bij de onlangs gehouden herindelingsverkiezing in Vught is voor het eerst een drive-in-stembureau ingezet. Kiezers waren enthousiast over deze nieuwe manier van stemmen en ervaren comfort en gevoel van 'corona-veiligheid' omdat op deze wijze een stem konden uitbrengen. Het ministerie van Binnenlandse Zaken komt op korte termijn met een evaluatie. In Utrecht wordt geïnventariseerd of het

mogelijk is om een drive-in-stembureau/stemstraat neer te zetten. De keuze hiervoor is nog optioneel. In financiële overzicht opgenomen in de maatregelen m.b.t. corona (tabel 2).

- **Stembureau specifieke doelgroep(en)**

Het is de bedoeling bij deze verkiezingen ook een stembureau in te richten voor kiezers die doof of slechthorend zijn en een stembureau voor kiezers met een visuele beperking. Aan dit laatste zijn kosten verbonden die niet in de begroting zijn voorzien. Deze kosten zijn in het financiële overzicht in tabel 3. "Extra opties/ wensen" opgenomen.

2. Toegankelijkheid

In de bijlage 'Toegankelijkheid stemlokalen' van de raadsbrief d.d. 12 november jl. informeerden wij u al over de toegankelijkheid van de zgn. 'reguliere' stemlokalen. 70% van de geschouwde stemlocaties is zelfstandig toegankelijk óf met tijdelijke voorzieningen zelfstandig toegankelijk te maken. Alhoewel bij het aantrekken van nieuwe stemlocaties toegankelijkheid een belangrijk criterium is, geldt in deze uitzonderlijke situatie dat, wanneer aan de orde, de eisen voor de volksgezondheid zwaarder wegen dan die van toegankelijkheid. Het percentage toegankelijke stemlokalen blijft naar verwachting tenminste op het niveau van de afgelopen verkiezing blijft en het streven blijft een verdere verhoging van de toegankelijkheid. Met heldere communicatie over de mate van toegankelijkheid van de locaties faciliteren wordt de kiezer via de website geïnformeerd. Ook zal er, net zoals voorgaande jaren, in de huis aan huis kandidatenlijsten informatie worden opgenomen over de stemlocaties en hun toegankelijkheid.

Met onze logistieke partner hebben wij in de maanden oktober en november alle locaties geschouwd op zowel de te nemen coronamaatregelen als toegankelijkheid en zijn afspraken gemaakt over de kwaliteit en deugdelijkheid van de aan te brengen tijdelijke voorzieningen. De voorzitters van de stembureaus hebben de verantwoordelijkheid om te controleren of de aangebrachte middelen nog deugdelijk zijn. In geval dat niet zo is nemen zij contact op met de verkiezingsorganisatie of de gebouwbeheerder om tot een oplossing te komen.

Stedenbouw en Mobiliteit kijkt, op de stemlocaties waar geen gehandicaptenparkeerplaats aanwezig is binnen 100 meter van de ingang van het stemlokaal, of er mogelijkheden zijn op die plekken permanente gehandicaptenparkeerplaatsen in te richten, aangezien deze panden een publieke functie hebben en het gehele jaar toegankelijk dienen te zijn. Als dat niet mogelijk blijkt te zijn, dan wordt in ieder geval voor verkiezingsdag een tijdelijke gehandicapte parkeerplaats ingericht.

3. Stembureauleden

Door nieuwe en extra taken zijn de komende verkiezing extra stembureauleden, tellers etc. nodig. De inschatting is dat circa **2.700** vrijwilligers nodig zijn voor deze functies. Dit is inclusief de bemensing voor early voting en de centrale stemopneming op de dag na de verkiezing. De bemensing van de afgiftepunten en briefstemlocaties zijn hier nog *niet* in meegenomen, omdat nu nog niet duidelijk is hoe dit vorm zal krijgen. Ook de waarnemers voor de stembureaus met beperkte toegang zijn hier nog niet in meegenomen.

Eind oktober hebben alle leden in ons bestand een mail ontvangen met de vraag of ze weer inzetbaar zijn op 17 maart. Dat heeft 1.010 toezeggingen opgeleverd. Door de landelijke aandacht voor de Tweede Kamerverkiezing in maart en vroegtijdige werving via de website en social media zijn via de website al 1.042 nieuwe aanmeldingen ontvangen. Begin december start een landelijke campagne voor het werven van stembureauleden, waarop de Utrechtse wervingscampagne aansluit. Het portal voor de stembureauleden zal dan online open staan zodat men meteen een locatie naar keuze kan maken. Mede naar aanleiding van mijn toezegging in het mondelinge vragenuur van 8 oktober jl.

wordt gesproken met MBO-instellingen over werving onder hun studenten. In de lessen Burgerschap gaan de studenten aan de slag met het onderwerp 'Democratie en verkiezingen', op de locatie Daltonlaan 300 wordt een stembureau gehuisvest en onder de studenten worden stembureauleden en tellers geworven. Politiekfabriek Utrecht (PFU), waarin de jongerenorganisaties van vrijwel alle politieke partijen verenigd zijn, heeft het initiatief genomen om een actie op te zetten om jongeren te motiveren voor de rol van stembureaulid/teller en heeft ons benaderd om samen te werken. Op korte termijn volgt een gesprek met PFU. Academie van de Stad heeft ten doel om studenten systematisch te laten bijdragen aan de maatschappelijke uitdagingen in de stad en zet hiervoor zowel HBO-als WO-studenten in.

4. Briefstemmen

Er is nog volop discussie over de vraag wie in aanmerking komt voor de optie briefstemmen. In het huidige besluit van Binnenlandse Zaken gaat het om kiezers van 70 en jaar ouder. De kiesraad en ook meerdere partijen in de Tweede Kamer stellen voor dat iedereen uit de 'kwetsbare groepen' mag briefstemmen mits van tevoren aangevraagd. Het is de verwachting dat hierover pas rond de jaarwisseling uitsluitsel komt.

Het briefstemmen werkt als volgt. De Tijdelijke wet verkiezingen maakt mogelijk dat per post niet alleen de stempas ontvangen wordt, maar ook een stembiljet en een voorgeadresseerde retourenveloppe. Deze kan men per post versturen naar het briefstembureau óf deze enveloppe afgeven bij een gemeentelijk afgiftepunt. B&W wijzen een of meer briefstembureaus aan. Dit is/zijn stembureau(s) die uitsluitend bestemd zijn voor per brief uit te brengen stemmen. Daarnaast wijzen B&W een of meer plaatsen aan waar men de retourenveloppe, vanaf 10 maart, in persoon kan afgeven, de afgiftepunten. Voor het briefstemmen stellen B&W dus zowel briefstembureaus als afgiftepunten in. De afgiftepunten zijn de afleverpunten in de stad. De briefstembureaus verwerken specifiek administratief de vooropening van de enveloppen en controle op stembescheiden. Op de verkiezingsdag, na het sluiten van de stembureaus, zullen deze stemmen geteld worden. Omdat dit een geheel nieuw proces is naast het stemmen in de stemlokalen zijn wij voor het inrichten van dit proces afhankelijk van nadere wet- en regelgeving. Het is nog niet bekend hoeveel afgiftepunten georganiseerd moeten worden, in welke bemensing moeten worden voorzien en welke eisen gelden voor het beveiligd bewaren en vervoeren van zowel de stembus als de stembescheiden. Ongeacht het aantal afgiftepunten zal optimale spreiding over de verschillende wijken in Utrecht uitgangspunt zijn. Voor de bemensing wordt ervan uitgegaan dat het aantal stembureauleden gelijk is aan die van een regulier stembureau, dat wil zeggen minimaal vier. Op de briefstembureaus vindt de administratie en vooropening van de briefstemmen plaats en zal, zoals het er nu uitziet, op 17 maart na 21.00u de telling beginnen van de uitgebrachte briefstemmen op lijstniveau voor de voorlopige uitslag (zie onderdeel 6).

5. Early voting

Om de aantallen aanwezige kiezers op de stembureaus op enig moment zo minimaal mogelijk te houden is bij deze verkiezing voor early voting gekozen. De minister van BZK heeft voor de G4 gemeenten een minimaal aantal van 20 stembureaus gesteld. Voor early voting wijzen B&W dan ook 20 stembureaus aan die al op maandag 15 maart en dinsdag 16 maart zitting houden van 8 tot 18 uur. Het aantal ligt in de lijn met de andere G4 gemeenten. Het stemmen verloopt conform het reguliere stemproces. Anders is dat de stembiljetten tussentijds beveiligd moeten worden getransporteerd en opgeslagen. Net als bij de reguliere stemlocaties wordt gezorgd voor een goede spreiding in de stad en worden ook deze stemlocaties ingericht volgens de RIVM-richtlijnen. De

minister van BZK heeft toegezegd in haar landelijke campagne aandacht te vragen voor het feit dat deze twee dagen bedoeld is voor de kwetsbare doelgroep in onze samenleving is.

Ook voor early voting geldt dat de precieze richtlijnen op dit moment nog niet bekend zijn. Dit proces is echter minder afwijkend ten opzichte van het reguliere stemproces. Van de uitgebrachte stemmen tijdens de early voting dagen zal de telling op 17 maart na 21.00u plaatsvinden.

6. 'Gewoon' tellen, tellen op andere locaties en Centrale stemopneming (CSO)

De Tijdelijke wet verkiezingen maakt het mogelijk om een stembureau te vestigen op een locatie die wel ruim genoeg is om, met inachtneming van de covid-19-maatregelen, een stemming te houden, maar niet ruim genoeg is om ook een telling uit te voeren. B&W kunnen voor die stemlokalen een aparte tellocatie aanwijzen. Voor het tellen is immers fors méér ruimte nodig dan voor het stemproces door het omvangrijke stembiljet en de 1,5 meter afstand. De verkiezingsdag is altijd, en nog méér in deze omstandigheden, een lange en intensieve dag voor de stembureauleden, zeker bij een hoge opkomst. De lengte van de verkiezingsdag kan voor de stembureauleden acceptabel gehouden worden door een centrale stemopneming (CSO) in te stellen.

Het centraal tellen van stemmen is efficiënt en betrouwbaar omdat men de volgende dagen fris aan de slag gaat met een nieuwe bemensing. Bij een grote centrale tellocatie is ook de transparantie eenvoudig te borgen, omdat we daar goed publiek kunnen toestaan om te kijken en in de stemlocaties zal dat, met inachtneming van de 1,5 meter, vaak niet of minder makkelijk mogelijk zijn.

Bij een CSO voeren de stembureaus na sluiting van de stemming (21.00 uur) alleen een telling op lijst-/ partijniveau uit voor de voorlopige uitslag. Na de telling worden de stembussen gesloten en wordt de volgende dag op een centrale locatie begonnen met de telling op kandidaatsniveau en daarmee de vaststelling van de definitieve uitslag. De richtlijnen voor het bekendmaken van de voorlopige uitslag zijn vooralsnog niet aangepast, die worden zoals gewoonlijk verwacht op de avond van de verkiezingsdag, 17 maart.

Het lijkt erop dat de 'early voting' of briefstemmen niet eerder geteld mogen gaan worden. Dat houdt in dat pas op 17 maart ná sluiting van de stembussen alle stembiljetten uit de verschillende verkiezingsprocessen, waarbij een deel van de stembureaus (en stembureauleden en tellers) eerst naar een geschikte andere locatie moeten worden gebracht, geteld kunnen worden. Gezien deze verschillende parallelle tellingen bestaat enige zorg of het lukt om voor alle processen ook daadwerkelijk binnen drie uur tot een voorlopige uitslag te komen.

Het nadeel van de CSO is uiteraard dat er voor deze dag extra mensen nodig zijn en dat het daarmee duurder is dan dezelfde mensen dezelfde dag/nacht door laten gaan tot het klaar is. Voor deelname aan het 'experiment' CSO is een raadsbesluit nodig, u krijgt het voorstel hiertoe nog dit jaar voorgelegd.

7. ICT

De veranderingen in het verkiezingsproces hebben ook consequenties voor de gebruikte ICT. Zowel briefstemmen, vervroegd stemmen (ICT-ondersteuning voor de stembusgang én voor het tellen zijn ingericht op 1 doorlopend proces), hebben consequenties voor onze software. De desbetreffende softwareleveranciers zijn bezig de software aan te passen. Ook hiervoor geldt dat het nog niet afgerond kan worden zolang de uiteindelijke vorm van de verschillende onderdelen nog niet zijn vastgesteld.

De gebruikelijke software voor de verkiezingsuitslag (OSV) wordt momenteel landelijk gewijzigd in opdracht van de kiesraad. Hierbij stelt de minister nu voor dat de gemeente ook nog een *extra handmatige* tellingscontrole uitvoert om nóg meer garanties in te bouwen voor een betrouwbare uitslag. Dit betekent dat naast het controleteam bij reguliere verkiezingen hebben, ook extra controleurs ingezet moeten worden.

Om de drukte op de stembureaus te kunnen meten en om het voor de kiezer inzichtelijk te maken wat de drukte is per stemlocatie, is een “wachtrij-app” in ontwikkeling. Door aangewezen portiers wordt steeds gemonitord wat de drukte is op het stembureau, dit wordt doorgegeven en op een website getoond zodat de kiezer hier zicht op heeft en drukte kan vermijden door een ander stembureau te kiezen of op een ander moment naar de stembus te gaan. Net als bij voorgaande verkiezingen wordt gebruik gemaakt van de stembureau-app om de voorzitters te ondersteunen in hun werkzaamheden en om in contact te staan met de verkiezingsorganisatie. Deze app geeft via de website realtime de opkomst weer.

8. Logistiek en beveiliging

Zoals hierboven al beschreven brengen de drie verschillende processen die naast elkaar ingericht moeten worden, extra vervoersbewegingen met zich mee, waaronder beveiligde transporten en opslag van stembescheiden. Daarnaast is er veel meer materiaal, wat een toename van opslagkosten, vervoersbewegingen en menskracht betekent.

Bij stembureaus die op een andere locatie moeten tellen op lijstniveau zullen ook de stembureauleden naar de andere locatie en vice versa vervoerd moeten worden. Er zal voldoende beveiligde opslag en vervoer geregeld worden volgens de dan geldende wet- en regelgeving. Onze logistieke partner zal alle stemlocaties volgens de RIVM-maatregelen inrichten en voorzien van alle materialen die hiervoor nodig zijn. Denk hierbij aan kuchschermen, hygiëne zuilen, stickers voor de looproutes etc.

9. Team verkiezingen en risico's

Het organiseren van drie verschillende processen, waarvan er twee nieuw zijn en ook de reguliere variant er anders uitziet, vergt inzet van wezenlijk meer medewerkers. Ook het feit dat er niet één ‘piekdag’ is, maar het team in totaal 11 dagen operationeel moet zijn, heeft een flinke impact. Bij een reguliere verkiezing werkt het team verkiezingen het hele etmaal van de verkiezingsdag door. Dat is voor één etmaal goed te doen, maar niet haalbaar voor 11 achtereenvolgende etmalen. Het team wordt dit jaar versterkt met extra deelprojectleiders voor de diverse processen met de daarbij behorende ondersteuning. Vanaf eind februari zal het team nog verder uitgebreid worden voor de grote piek in de werkzaamheden.

Kort gezegd moeten, in een situatie waarin coronamaatregelen van kracht zijn, drie verkiezingsprocessen parallel georganiseerd worden. En dat in een relatief kort tijdsbestek, waarbij enkele belangrijke (landelijke) randvoorwaarden, nog niet definitief zijn. Als de definitieve spelregels goed aansluiten bij onze inschattingen en uitgaande van de voorbereidingen die al zijn getroffen, is het haalbaar deze verkiezingen op passende wijze te organiseren. Het zal het uiterste vragen van het organisatievermogen van de gemeenten.

10. Financiële vertaling

1. Normale verkiezing

x 1.000 euro

Kosten personeel (stembureauleden +tijdelijke medewerkers)	200
Kernteam verkiezingen	150
Kosten materiaal	610
Totaal	960
Dekking	960

2. Corona aanpassingen

x 1.000 euro

Kosten:	
Uitbreiding van het team verkiezingen	300
Meerkosten stembureaus 1,5 meter: (€4.000 euro per bureau * 180 st)	750
Early voting (20 stembureaus, 2 dagen á €7.500 (incl. beveiligd transport en opslag)	300
Bijzondere stemlocaties	30
Meerkosten logistiek en opslag	50
Stemstraat - <i>optioneel</i>	10
Centrale stemopneming (CSO)	175
ICT-aanpassingen i.v.m. meerdaagse verkiezingen	85
Briefstemmen	PM
Totaal	1.700 +PM
Dekking:	
Rijksbijdrage 1,5 meter maatregelen	535
Rijksvergoeding CSO	40
Egalisatiereserve*	0
De rijksbijdrage aanvullende maatregelen	PM
Totale dekking	665 +PM
Totaal Coronakosten, afgerond	1.000 +PM

Zoals in de tekst ook al aangegeven, er zijn nog flink wat onuitgewerkte richtlijnen vanuit het Rijk, die het financiële beeld kunnen beïnvloeden en op onderdelen (bijv. het briefstemmen) zelfs nog niet indicatief te voorspellen zijn. Uiteraard zal er ook vanuit het Rijk een bijdrage komen voor de extra kosten van de aanvullende maatregelen. Ervaring leert dat door het Rijk uitsluitend de 'gefactureerde' kosten worden vergoed en dat de organisatiekosten nauwelijks of niet worden gecompenseerd. De vergoeding is dus nooit kostendekkend. Daarmee wordt op dit moment rekening gehouden met een tekort tussen grofweg € 500.000 en € 1 miljoen.

Eventuele aanvullende maatregelen vanuit het rijk en wensen vanuit uw raad zijn verder van invloed op het financiële beeld.

3. Extra opties / wensen

x 1.000 euro

Verkiezingsborden (eventueel amendement D66)	75
3 mobiele stembussen (à 4.000 euro per stuk)	12
VIBES (stembureau ingericht voor visueel beperkte kiezer) per bureau € 5.200. In 2019 op het Stadskantoor en in Vleuten de Meern)	11
Totaal:	98

*** Egalisatiereserve verkiezingen:**

Iedere vier jaar zijn er verkiezingen voor de Tweede Kamer, de Gemeenteraad, de provincie en de waterschappen gepland en iedere vijf jaar gaan we naar de stembus voor Europa. Hierdoor komt het voor dat soms in een jaar geen verkiezingen plaatsvinden en in een ander jaar twee. Daarnaast kan het gebeuren dat er een ongeplande extra verkiezing moet komen.

Ook in een jaar dat er geen verkiezing wordt de jaarlijkse rijksbijdrage in de reserve gestort om hieruit te kunnen onttrekken als extra kosten gemaakt worden. De realiteit wijst uit dat er bij iedere verkiezing extra wensen of aanwijzingen zijn, daardoor wordt er ook bij iedere verkiezing een onttrekking aan de reserve gedaan om deze extra kosten daarvan te dekken.

De komende zeven jaar is er ieder jaar minimaal één geplande verkiezing.

Stand van de reserve:

x 1.000 euro

Stand conform de begroting 2021	8
Storting conform 2 ^e berap	732
Verwacht saldo 1/1/2021	740

Uiteraard is het mogelijk om incidenteel méér uit de reserve te halen. Bijvoorbeeld voor verkiezingsborden, de andere extra opties of het tekort vanwege corona. Ik ontraad dit, omdat het betekent dat de reserve daarna tot 2028 niet meer kunnen gebruikt kan worden om onverwachte extra kosten te dekken en er geen buffer meer is voor eventuele extra verkiezingen.

Met vriendelijke groet,

Peter den Oudsten